

НАУКОВА ТА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ Я. ПОЛФЬОРОВА

У статті розглянуто наукову та педагогічну діяльність професора Я. Полфьорова та внесені ним цінні пропозиції в розробку змісту музичних дисциплін: «Програма-мінімум з тонічного мистецтва»; перші кроки у налагодженні науково-методичної роботи в галузі тонічного мистецтва в Інститутах Народної Освіти, а саме — нові форми і методи, спрямовані на поліпшення процесу музичної освіти майбутніх викладачів музичних дисциплін педагогічних навчальних закладів. Доведено важливість методичного підходу, щодо вивчення теорії та оволодіння методикою і практикою музичного виховання; необхідність досконалого розуміння в музичній галузі, вміння аналізувати кожну зі складових музичної освіти, поєднання формування виконавських умінь і навичок майбутніх педагогів з універсальною музичною підготовкою. Висвітлено стан викладання музичних дисциплін у школах, та якість музичної підготовки вчителя у педагогічних закладах на факультетах соціального виховання на початку 20-х рр.

Ключові слова: *музика та співи, музичні інструменти, музичні дисципліни, соціальний вихователь.*

В статье рассмотрена научная и педагогическая деятельность профессора Я. Полфьорова и внесенные им ценные предложения в разработку содержания музыкальных дисциплин: «Программа-минимум с тонического искусства»; первые шаги в налаживании научно-методической работы в отрасли тонического искусства в Институтах Народного Образования, а именно — новые формы и методы, направленные на улучшение процесса музыкального образования будущих преподавателей музыкальных дисциплин педагогических учебных заведений. Доказана важность методического подхода относительно изучения теории и овладения методикой и практикой музыкального воспитания; необходимость совершенного понимания в музыкальной отрасли, умение анализировать каждую из составных музыкального образования, сочетать формирование исполнительских умений и навыков будущих педагогов с универсальной музыкальной подготовкой. Освещено состояние преподавания музыкальных дисциплин в школах и качество музыкальной подготовки учителя в педагогических заведениях на факультетах социального воспитания в начале 20-х гг.

Ключевые слова: *музыка и пение, музыкальные инструменты, музыкальные дисциплины, социальный воспитатель.*

The article deals with Professor Y. Polfyorov's scientific and pedagogical activity and the valuable suggestions made by him in the development of musical disciplines contents: «The Minimum Programme in the Tonic Art». The article also describes the first steps in organizing scientific and methodological work of the Institutes of Public Education, to be more precise: new forms and methods aimed at improving the process of music education of future music disciplines teachers who study at pedagogical educational establishments. The importance of the methodological approach to the study of theory and mastering the practice of musical education is shown. The necessity of proper

understanding in the sphere of music, the ability to analyze every component of music education, combining the formation of future teachers' performing habits and skills with the universal music preparation are revealed. The state of teaching music disciplines and the quality of training teachers in pedagogical institutions and at the faculties of social education at the beginning of the 20-s are covered.

Key words: *music and singing, musical instruments, musical discipline, social educator.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку України зумовлює значні соціальні зміни у педагогічній освіті в цілому та музичній зокрема. Особливе місце в музично-педагогічній освіті посідає фахова підготовка вчителя музичного мистецтва, оскільки його майбутня професійна діяльність зорієнтована на період, коли закладаються основи духовності та культури дитини. У процесі навчання майбутнього вчителя музичного мистецтва важливе значення має зміст музичної підготовки, оскільки сучасний учитель музичного мистецтва — фахівець широкого профілю; він має володіти різними інструментами, власним голосом, диригувати хором та ін. Нині важливо зберегти та опанувати найкращі здобутки педагогічної спадщини видатних вітчизняних науковців, композиторів, музикознавців, педагогів-практиків для включення безцінного надбання в систему підготовки нових поколінь музично-педагогічних кадрів.

Аналіз актуальних досліджень. Вагомий внесок у розвиток національної музичної освіти студентської молоді зроблено представниками педагогічної думки України 1917 – 1933 рр., коли закладалися основи системи вищої музично-педагогічної освіти, здійснювалася підготовка національних музичних кадрів в освітніх навчальних закладах різного профілю.

Аналіз різних джерел свідчить, що в історико-педагогічному аспекті питання музичної освіти студентів досліджувалися в кандидатській дисертації Т. Танько та в докторській дисертації С. Мельничука. Окремим напрямом підготовки майбутніх учителів музичних дисциплін присвячені докторські дисертації та кандидатські дослідження Л. Арчажникової, Г. Падалки, І. Гринчук, Н. Дем'яненко, С. Деніжної, С. Дзвінки, В. Іщенко, С. Масного, О. Слепцової, К. Юр'євої та ін. Проблема музичної освіти і виховання молоді на національних музично-педагогічних традиціях завжди була актуальною у вітчизняній педагогічній науці, розглядалася як важлива складова підготовки вчителів музичного мистецтва.

Мета статті — розкрити та обґрунтувати наукову та методичну діяльність Я. Полфьорова в Інститутах Народної Освіти (ІНО).

Виклад основного матеріалу. Аналіз історико-педагогічних джерел свідчить, що на початку 20-х рр. відсутність цілеспрямованої роботи в галузі музичної освіти була досить частим явищем у більшості загальноосвітніх шкіл. Проте музична освіта як частина загальнопедагогічної завжди відігравала важливу роль у формуванні особистості дитини. Недостатня кількість учителів музики та співів негативно відбивалася на якості музичних занять у школах або навіть призводила до їх відміни, що спричиняло занедбання розвитку музичних здібностей дітей. Така ситуація становила серйозну загрозу для розвитку музичної культури в цілому, особливо в умовах сільських шкіл. За новим навчальним планом 1919 – 1925 навчального року на факультетах соціального виховання було введено як необхідну складову педагогічної техніки майбутніх музичних працівників елементи тонального мистецтва, тобто співи та музику. До цього часу ці предмети в навчальному плані були відсутні або мали суто формальне значення і викладалися не фахівцями [1, с. 70].

У 20-ті рр. професор Я. Полфьоров був інспектором художньої освіти Наркомосу України та водночас проводив активну наукову та викладацьку діяльність у вищих педагогічних навчальних закладах. Викладаючи музичні дисципліни, він зазначав, що: «Кваліфікований працівник музичного виховання перш за все повинен бути проникнутий ідеологією соціального виховання, досить добре розумітися в музичній галузі, володіти методикою музичного виховання, вміти аналізувати кожен зі складових музичної освіти (груповий спів, хоровий гурток, оркестр, ритміку, нотну грамоту та слухання музики), а також вміти відтворювати власними засобами необхідний дидактичний матеріал як музичний, так і ритмово-руховий» [2, с. 5].

На його думку, якість музичної підготовки вчителя у педагогічних закладах початку 20-х рр. не можна було визнати задовільною. Як свідчила тогочасна практика, організатори дитячого життя майже не проводили музично-виховної роботи, оскільки не мали необхідних знань та вмінь, а коли й мали, то мінімальні (поверхові), що не давало змоги кваліфіковано викладати у школі музичне мистецтво й організовувати шкільні хори. Я. Полфьоров уважав, що для поліпшення стану викладання музичних дисциплін, які визначалися за навчальним планом ІНО, роботу треба було скерувати так, щоб вивчення теорії та оволодіння практикою музичного виховання мали конкретний методичний вихід. Для цього необхідно, щоб викладання тонічного мистецтва мало не випадковий характер, а було для студентів обов'язковою навчальною дисципліною.

Я. Полфьоров також зазначав, що переважно студенти приходять у музично-педагогічний заклад, не знаючи музичної грамоти і музики взагалі. Однак ці дисципліни вводяться у навчальний план з методичних міркувань, оскільки майбутньому педагогу, соціальному вихователю доведеться викладати самому ці предмети у школі та поєднувати їх із навчально-виховним комплексом інших шкільних дисциплін. Він радив розділити викладання музичних дисциплін на дві частини: набуття студентом певного мінімуму теоретичних знань, практичних умінь і навичок в галузі музичної освіти, а також засвоєння спеціально-методичних знань і технічних навичок, методичних засобів і прийомів у тих формах і обсягах, які необхідні для майбутнього соціального вихователя. Сюди входили також засоби та форми організації позакласної роботи з музики у школі та клубна діяльність [3].

У січні 1927 р. в Києві в ІНО відбулася конференція педагогічних закладів з навчально-методичних та методологічних питань, на якій було прийнято резолюцію про стан викладання музично-вокальних дисциплін. У резолюції зазначалося, що кожний навчальний заклад самостійно планував навчально-виховну роботу, але не було створено вдало узгоджених навчальних програм. Співам та музиці надавалося важливе педагогічне, культурне та громадське значення як рівноправній дисципліні в навчальному плані педагогічних закладів. Також резолюцією встановлювалася обов'язкова практика студентів зі співів; хор при закладах мав бути продовженням академічної роботи, що вимагало введення до навчального плану спеціальних годин на співи. Отже хор перетворювався з аматорського гуртка на обов'язкову навчальну дисципліну педагогічного закладу. Установлювалося також обов'язкове індивідуальне викладання гри на музичних інструментах (рояль, скрипка), для чого повинні були надаватися окремі години поза груповими аудиторними часами. Посада викладача з тонічного мистецтва мала бути штатною [1, с. 78; 4].

Конференція ухвалила рішення видавати підготовлені до друку підручники та подбати про складання нових з таких дисциплін, як методика музичного виховання, ритміка та слухання музики. Уважалося за потрібне влаштувати влітку місячні з'їзди-курси для підвищення кваліфікації викладачів тонічного мистецтва ІНО. Ці заходи були одним із перших кроків у налагодженні науково-методичної роботи в галузі тонічного мистецтва.

Цінні пропозиції в розробку змісту музичних дисциплін уніс Я. Полфьоров, який надав особливого значення вивченню тонічного мистецтва в системі соціального виховання. У своїх рекомендаціях

щодо підвищення якості викладання музичних дисциплін, визначених навчальним планом, «Програма-мінімум з тонічного мистецтва ІНО факультет соціального виховання» з пояснювальною запискою, представлена для більш ґрунтовного засвоєння матеріалу з тонічного мистецтва та спрощення праці студентів щодо обов'язкового вивчення на всіх курсах ІНО гри на музичному інструменті. Елементарне ознайомлення з музичним інструментом та технічне оволодіння ним повинно було досягти такого рівня, щоб майбутній учитель міг на заняттях з учнями повноцінно продемонструвати дидактичний музичний матеріал та вільно акомпанувати співові [6, с. 249].

Автор надавав співам як ефективному навчально-виховному засобу великого значення в системі соціальної освіти, і тому вчитель, на його думку, повинен бути універсально підготовленим. У своїй праці він важливу роль відводив методиці постановки голосу та оволодінню різними типами дихання як основі правильного і легкого співу. Водночас майбутньому працівникові соціального виховання необхідно володіти не тільки теоретичними, а й практичними вміннями й навичками користування правильно поставленим розмовним голосом для роботи в різного типу аудиторіях. Адже голосове навантаження педагога досить велике і, щоб його витримати, необхідно мати професійно поставлений голос [2].

Я. Полфьоров надавав особливого значення організації студентського хору в ІНО, оскільки хорові співи є основою розвитку слуху, набуттю музичної грамотності, формуванню виконавських умінь та навичок майбутніх педагогів. Проте обов'язковим мав бути хор тільки для студентів, які мали голосові здібності. Робота з хоровим колективом проводилася в позалекційні години два рази на тиждень, щоб не заважати загальному навчанню студентів, які мали голосові здібності. Методика хорового співу, зокрема шкільного, покликана була дати студентам знання з курсу методики викладання співів та музики в молодших і старших гуртках трудової школи: загальнодидактичні правила проведення слухання, методику навчання хорового співу. До змісту цієї дисципліни автор включав також вивчення додаткової літератури зі співу. Майбутній організатор дитячих хорів повинен, на його думку, оволодіти основними прийомами диригування, вивчати хорову літературу та дитячий репертуар, засвоїти загальні поняття про організацію хору та основи диригентської справи [6].

Вивчення музичної літератури для дітей дошкільного і шкільного віку та самостійне анування нескладних народних мелодій із загальними порадами щодо гігієни голосу Я. Полфьоров уважав дидактично доцільним під час підготовки студентів до практичної

діяльності в дитячих установах усіх типів. Необхідним було створення музичної бібліотеки, яка давала б змогу майбутнім педагогам розширювати світогляд та вдосконалювати знання у цій галузі. Під час диригентської практики на першому курсі передбачався розгляд і виконання голосом дитячої музичної літератури для дошкільного віку. Диригентська справа та виконання хоровими гуртками музичних зразків під керівництвом студентів із подальшим аналізом такого диригування виховували у студентів загальноестетичний світогляд, сприяли розвитку педагогічної спрямованості музичного мислення майбутнього вчителя-диригента, реалізації набутого досвіду в практиці соціального виховання.

План роботи з тонічного мистецтва для старших і молодших курсів факультетів соціального виховання був однаковий, але засвоєння знань на молодших курсах передбачало елементарне ознайомлення з музичним матеріалом та особливостями музичної мови для розширення художньо-естетичного світогляду, на старших проводилися наукові узагальнення, навчання студентів відбувалося як загально-аудиторна робота, в якій брали участь усі студенти без розподілу на рівень музичних здібностей, а також у формі обов'язкових класів-студій хорового співу та класу гри на музичних інструментах [6].

До змісту теоретичної музичної складової у «Програмі-мінімум з тонічного мистецтва» педагог також включав теорію та історію музики. У процесі вивчення теорії музики професор радив викладачам під час занять виконувати зразки вітчизняної хорової та інструментальної музики. Я. Полфьоров у зміст спеціально-методичної складової включав спеціальну програму із сольфеджіо, яка передбачала виконання вправ у скрипковому та басовому ключеві на 1, 2, 3, 4 голоси, при цьому вправи на один голос мали виконуватися ритмічно як марширування. Студенти повинні були ознайомитися з типами дихань як основою правильного й легкого співу, виробити чітку дикцію, знати діапазон і регістри дитячих та дорослих голосів із загальними порадами щодо бережливого ставлення до голосового апарату. До складу програми професор уважав педагогічно доцільним включати вивчення музичного матеріалу з літератури дошкільного, шкільного та позашкільного віку, зразки народних, військових, революційних пісень та вітчизняної класичної музики [6].

Я. Полфьоров уважав за необхідне вивчення майбутніми музичними працівниками поняття про музику та її зв'язок з іншими науками: соціологією, ритмікою, історією. Під час вивчення історії музики, студенти мали звернути особливу увагу на становлення та розвиток української культури, її відомих збирачів українського

національного фольклору: П. Демуцького, К. Квітку, Ф. Колессу і М. Лисенка; співців української народної музики та їх соціальне походження, народні музичні інструменти й техніку їх використання. Чільне місце у навчальному процесі підготовки майбутніх музичних працівників посідала російська музика та «Могуча кучка», а також вивчення творчості українських композиторів-класиків, вихованих на народній творчості М. Лисенка та його школи [1].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Одним із принципово важливих теоретичних питань розвитку музичної освіти студентів педагогічних навчальних закладів України в нових соціально-економічних умовах після 1917 р. була розробка змісту музичної освіти. Розробку змісту підготовки майбутніх музично-педагогічних кадрів здійснювали урядові установи, педагоги-науковці, вчителі-практики, мистецтвознавці, представники громадських організацій, діячі освіти та культури. Відомий український педагог та науковець, професор Я. Полфьоров, плідно працюючи у різних педагогічних навчальних закладах України, зробив певний унесок у розробку змісту музичної освіти студентів різних спеціальностей. Він приділяв особливу увагу природному інструменту-голосу майбутнього педагога, а саме — вважав за необхідне ознайомлення студента з типами та видами хорів, методикою вокально-хорової роботи з різними віковими групами, будовою голосового апарату, класичною музичною літературою та фольклорними пісенними зразками. Методи й рекомендації педагога-науковця були викладені у продуману систему, яку можна застосовувати викладачам на сучасному етапі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, вони є педагогічно доцільними та актуальними і нині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузьмічова В. А. Музична освіта студентів педагогічних навчальних закладів України (1917 – 1933 рр.) : дис. ... канд. пед. наук : спец. І3.00.01 «Теорія та історія педагогіки» – ХДПУ ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2000. – 190 с.
2. Полфьоров Я. Мистецтво в комплексі // Шлях освіти. – 1926. – №6 – 7. – С. 65 – 84.
3. Полфьоров Я. Мистецтво в педвузі // Шлях освіти. – 1926. – №4. – С. 88 – 98.
4. Резолюція про постановку музично-вокальних дисциплін в педагогічних вузах // Бюлетень методичного консультативного бюро при Київському Інституті Народної освіти // 1927. – Ч. 2., Розд. IV. – С. 76 – 78.
5. Танько Т. П. Музично-педагогічна освіта в Україні. – Х. : Основа, 1998. – 192 с.
6. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6. Сп. 8996. Ч. 2. С. 249 – 250.